

ملاک‌شناسی مقربان

در آثار تفسیری و فلسفی صدرالمتألهین

فاطمه صادق‌زاده قمصری^(۱)

چکیده

قرآن کریم برای گروهی از اهل ایمان، بنام مقربان، جایگاه بسیار ویژه‌ی قائل شده و جنات و پادشاهای اخروی آنها با نعمتهایی که به گروه مؤمنان صالح و متوسط اختصاص دارد، متفاوت است. پژوهش درباره‌ی اینکه مقربان چه ویژگی‌هایی دارند که آنان را از سایر اهل ایمان و دیگر سعادت‌مندان – بویژه اصحاب میمنت و ابرار – متمایز می‌سازد، لازم و ضروری است. خصایلی چون معرفت و کمالات علمی، اعمال صالح و عبادات، تقوا و ارزشهای اخلاقی، خدمات اجتماعی و خیرخواهانه در شخصیت مقربان قابل مشاهده است. مطابق مبانی صدرایی، انسان با ادراک حقایق و عدالت اخلاقی، از حیث قوای نظری و عملی به کمال می‌رسد و در نتیجه این کمال، به لذات حقیقی و انسانی دست می‌یابد. ملاصدرا برای شناسایی مقربان از سایر مؤمنان، به ملاکهای مختلفی اشاره کرده است؛ از جمله: کمال از حیث علمی و نزاهت اخلاقی، شهود ملکوت و عظمت خدا، استغراق در محبت الهی و برخورداری از عرفان و زهد حقیقی. در عین حال، دیدگاه

صدرالمتألهین درباره‌ی برخی پرسشها و مباحث مربوط به مقربان، گاهی مبهم است و گاهی درباره‌ی آن سکوت اختیار کرده است. نوشتار حاضر با رویکردی انتقادی به تحلیل دیدگاههای ملاصدرا در اینباره پرداخته است.

کلیدواژگان: مقربان، اصحاب یمین، ابرار، متوسطان، عالم بیعمل، جاهل مقدس، کمال علمی، عدالت اخلاقی، ملاصدرا.

مقدمه

واژه «قرب» بمعنای نزدیکی و اعم از قرب مادی و معنوی است و هر دو معنا بارها در آیات قرآنی بکار رفته است. در آیتی مانند «فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَمِهِمْ هَذَا»^۱ (توبه/ ۲۸) مراد قرب مکانی و قرب زمانی است. نزدیکی بنده نسبت به خدا، قربی معنوی است که باز کردن صفات رذیله، تسلیم صرف، فنای کامل و عبودیت کامل حاصل میشود و قرب خدا به بندگان که در آیتی چون «وَ إِذْ سَأَلْنَاكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ»^۲ (بقره/ ۱۸۶) به آن اشاره شده، بمعنای احاطه نوری و علمی او بر

* تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۱ تاریخ تأیید: ۹۹/۲/۹

(۱). دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه امام صادق (ع)؛ sadeqzadeh@isu.ac.ir